

УДК 347.131.2

А. А. Пилипенко, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Академії митної служби України
О. Я. Дон, курсант Академії митної служби України

ДІТИ-ЗІРКИ ЯК СУБ'ЄКТИ ТРУДОВОГО ПРАВА

Проаналізовано чинну нормативно-правову базу, що регламентує працю дітей, які ведуть творчу діяльність. Сформовано перелік умов праці дітей-зірок та запропоновано внести їх до п. 3 ст. 193 Кодексу законів про працю України та до ст. 21 Закону України "Про охорону дитинства".

Проанализирована действующая нормативно-правовая база, регламентирующая труд детей, занимающихся творческой деятельностью. Сформулирован перечень условий труда детей-звезд, который предложено внести в п. 3 ст. 193 Кодекса законов о труде Украины и ст. 21 Закона Украины "Об охране детства".

The regulatory and legal framework about regulation list of child labor engaged in creative activities is analyzed. The working conditions of child stars are formed and asked to include them to paragraph 3 of article 193 of the Labor Code of Ukraine and to article 21 of the Law of Ukraine "On Protection of Childhood".

Ключові слова. Праця дітей, діти-зірки, суб'єкт трудового права, умови праці, захист прав дітей.

Вступ. Зі стрімким розвитком шоу-бізнесу та реклами дитина в сучасному світі бере активну участь у публічних виставах, кінематографічних зйомках. Однак правове становище дітей, які займаються творчою діяльністю, не визначено. На законодавчому рівні не закріплено норми, які б регулювали трудові відносини дітей-зірок. Також чітко не визначено процесуальний механізм захисту прав дитини від експлуатації.

Сфері трудових відносин дітей приділяли увагу у своїх працях такі науковці, як Л. Качан, О. Косенко, Г. Руденко, М. Талан, І. Шашкова-Журавель, М. Журавель. Однак усі вони вивчають особливості трудових відносин дітей, які згідно із законодавством наділені правом на працю, не виокремлюючи при цьому дітей-зірок, які іноді працюють ще до досягнення ними чотирнадцятирічного віку.

Нині на законодавчому рівні чітко не регламентовано умови праці дітей-зірок, що призводить до експлуатації творчого потенціалу дитини з боку батьків або іншої зацікавленої сторони. Нерідко це спричиняє погіршення стану здоров'я, морального й освітнього рівня розвитку. Використання дитячої праці в розважальній сфері надзвичайно широке, але немає чітких установлених меж, які б дозволили відрізнити реалізацію права дитини на участь у культурному житті від економічної експлуатації.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати чинну нормативно-правову базу (міжнародні документи, акти національного законодавства) для дослідження регламентованості праці дітей-зірок, установлення певних норм, які б дозволили визначити умови такої праці.

Результати дослідження. Вважаємо за доцільне проаналізувати такі питання: які права дитини декларує та гарантує держава, як саме регулюються трудові відносини з дітьми, які займаються творчою діяльністю (знімаються у фільмах, беруть участь у театральних виставах, концертах тощо).

Спочатку пропонуємо визначити поняття, які будемо використовувати в даній публікації.

© А. А. Пилипенко, О. Я. Дон, 2013

Дитина – особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно із законом вона не набуває прав повнолітньої раніше [1]. Слід зазначити, що в дослідженні будуть розглядатися питання щодо дітей у віковій категорії до 14 років, зважаючи на особливості застосування до них норм чинного трудового законодавства.

Діти-зірки – особи віком до 14 років (у цьому дослідженні), які займаються творчою діяльністю й беруть участь у публічних виставах (знімаються у фільмах, грають у театральних виставах тощо).

Експлуатація дітей – будь-яке використання праці дітей, що може завдати шкоду їх здоров'ю, фізичному або освітньому розвитку, поєднане з отриманням прибутку за рахунок потерпілих [2, 65].

Діти – наше майбутнє. Тому світова спільнота має докласти максимум зусиль для забезпечення таких умов формування особистості, за яких вона зможе реалізувати свої здібності в повному обсязі. Держава повинна оберігати та захищати права наших маленьких громадян. Для цього на міжнародному рівні у багатосторонньому порядку здійснюються заходи щодо правового регулювання прав дитини: питання визнання, охорони та захисту. Такі норми закріплено у міжнародних актах: Конвенції ООН про права дитини від 20 листопада 1989 р. [3], Конвенції про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці від 17 червня 1999 р. [4], Конвенції про мінімальний вік для прийому на роботу від 26 червня 1973 р. [5], Рекомендації Міжнародної організації праці (далі – МОП) щодо мінімального віку для приймання на роботу від 6 червня 1973 р. [6], Рекомендації МОП щодо заборони та негайних дій з ліквідації найгірших форм дитячої праці від 17 червня 1999 р. [7], Конвенції про вік приймання дітей на непромислові роботи від 30 квітня 1932 р. [8]

Такі положення містять і нормативно-правові акти України: Конституція України [9], закони України “Про охорону дитинства” [1], “Про охорону праці” [10], Кодекс законів про працю України [11]. Безумовно, перелік можна продовжувати, але слід зупинитися на основних документах, які забезпечують права дитини.

Для гармонійного, здорового розвитку дитини законодавець надає їй права, необхідні для цього. Основні з них такі: право на життя, право на ім'я й набуття громадянства, право вільно висловлювати свої погляди, думки, право на свободу думки, совісті та релігії, право на освіту, право на відпочинок і дозвілля, право дитини на захист від економічної експлуатації [3].

Розглянемо детальніше ті права, які безпосередньо стосуються регулювання трудових відносин дитини.

По-перше, це право на освіту. Освіта – один з основних важелів соціального розвитку й економічного зростання. Конвенція про права дитини [3] (далі – Конвенція) спрямована на гармонійний розвиток дитини. Мета освіти, відповідно до п. 1(а) ст. 29, – “розвиток особистості, талантів, розумових і фізичних здібностей дитини в повнішому обсязі”, що включає забезпечення безпечного навчального процесу, вільного від експлуатації та дискримінації, виховання у дитини самоповаги, засвоєння нею базових знань і побутових навичок. Питанням освіти присвячено конкретно дві статті Конвенції. Ст. 28 визнає право дитини на освіту і вимагає забезпечувати безкоштовну й обов'язкову початкову освіту, захист гідності дитини в усіх питаннях дисципліни. Ст. 29 закликає уряди забезпечити за допомогою освіти максимально можливий розвиток здібностей кожної дитини і сприяти по-вазі до батьків, культурній самобутності. Відповідно до Конвенції уряди в усьому світі вживають творчих і новаторських заходів для доступу дітей до шкільної освіти й навчання, беруть зобов'язання вживати заходів зі сприяння регулярному відвідуванню шкіл і зниженню кількості учнів, що залишили школу.

Ст. 31 Конвенції визнає “право дитини на відпочинок і дозвілля, право брати участь в іграх і розважальних заходах, що відповідають її віку, та вільно брати участь у культур-

ному житті та займатися мистецтвом. Держави-учасниці поважають і заохочують право дитини на всебічну участь у культурному та творчому житті, сприяють наданню їй відповідних рівних можливостей для культурної й творчої діяльності, дозвілля й відпочинку”.

У ст. 32 Конвенції визначається “право дитини на захист від економічної експлуатації та від виконання будь-якої роботи, що може бути небезпечною для здоров’я, перешкоджати одержанню освіти чи завдавати шкоди її здоров’ю, фізичному, розумовому, духовному, моральному та соціальному розвитку”.

Проте як реалізувати право дитини брати участь у культурному житті та займатися мистецтвом, але водночас не обмежити її у праві на освіту, відпочинок і захист від економічної експлуатації?

Для відповіді на це питання необхідно розглянути міжнародні документи, що регулюють умови дитячої праці. Важливий документ для дослідження – Конвенція про мінімальний вік для прийому на роботу, видана МОП 26 червня 1973 р. [5] У ст. 7 цієї Конвенції зазначено: “1. Національним законодавством чи правилами може допускатися прийом на роботу за наймом або на іншу роботу осіб у віці від 13 до 15 років для легкої роботи, яка не шкідлива для їхнього здоров’я або розвитку; не перешкоджає відвідуванню школи, їхній участі в затверджених компетентними органами влади програмах професійної орієнтації або підготовки або їхнім можливостям скористатися отриманим навчанням”.

Конвенція задля захисту прав дитини встановлює обмеження, умови, які дають змогу найбільш органічно поєднувати працю з навчанням.

На нашу думку, детальніші умови праці, її суміщення з навчанням розроблено в Рекомендаціях щодо мінімального віку для прийому на роботу від 26 червня 1973 р. [6]. У рекомендації визначаються умови праці, зокрема обумовлюється необхідність створення задовільних умов для праці дітей та суворого контролю за цими умовами.

Наголошується, що особлива увага має приділятися: а) наданню справедливої оплати праці, суворому обмеженню тривалості робочого часу та забороні понаднормової роботи, щоб залишалася достатньо часу для освіти та відпочинку протягом дня; б) наданню безперервного періоду нічного відпочинку тривалістю не менше ніж дванадцять годин, а також звичайних днів щотижневого відпочинку, щорічної оплачуваної відпустки мінімальною тривалістю чотири тижні, і не коротшої, ніж відпустка, яка надається дорослим; в) підтриманню задовільних норм у галузі техніки безпеки, гігієни праці.

Ми визначили права дитини щодо регулювання трудових відносин: право на освіту, відпочинок, визначилися з умовами праці, але як співвіднести їх із правом на творчу діяльність? На це питання можна відповісти, посилаючись на Конвенцію про вік приймання дітей на непромислові роботи [8], видану МОП в 1932 р., яка регламентує працю дітей таким чином: у ст. 2 зазначено, що діти молодші чотирнадцяти років або ті, що досягли чотирнадцятирічного віку, але згідно з національним законодавством ще здобувають обов’язкову початкову освіту, не можуть бути зайняті на жодній з робіт, зазначених у Конвенції, окрім випадків, передбачених ст. 3 та 4. У п. 1 ст. 3 зазначено, що діти старші дванадцяти років можуть у вільний від відвідування школи час виконувати легкі роботи за умови, що ці роботи не шкідливі для здоров’я дітей або їхнього нормального розвитку; не завдають шкоди їхнім ретельним заняттям у школі або їхній здатності сприймати те, що їм викладається; не тривають понад дві години на день, як у дні відвідування школи, так і у вихідні дні, за умови, що загальна щоденна кількість годин, присвячених школі й легким роботам, ні в якому разі не перевищує семи годин.

При цьому в п. 2 ст. 3 йдеться про заборону легких робіт у таких випадках: у неділю та дні офіційних державних свят; вночі, тобто протягом 12 годин, від восьмої години вечора до восьмої години ранку.

За таких умов виходить, що дитина, яка працює на знімальному майданчику більше ніж 2 години на день, експлуатується. Для уникнення непорозумінь ст. 4 Конвенції про вік

приймання дітей на непромислові роботи [8] регламентує це питання щодо дітей-зірок: “В інтересах розвитку мистецтва, науки та освіти національне законодавство може через індивідуальні дозволи допустити винятки з положень ст. 2 і 3 цієї Конвенції, щоб дозволити дітям грати в будь-яких публічних виставах, а також брати участь як актори або статисти у кінематографічних зніманнях”.

Однак у п. 2 цієї статті закріплено обмеження щодо будь-якої роботи, яка за своїм характером або через умови, в яких вона виконується, небезпечна для життя, здоров'я або моральності осіб, пов'язаних з нею, зокрема щодо вистав у циркух, вар'єте і кабаре. Також встановлено суворі гарантії охорони здоров'я, фізичного розвитку та моральності дітей, заборону праці після опівночі.

Зауважимо, що забороняється залучення дітей до найгірших форм дитячої праці, участі у важких роботах і роботах зі шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах та до праці понад встановлений законодавством скорочений робочий час [2, 67].

До найгірших форм дитячої праці належать:

- усі форми рабства або практика, подібна до рабства, зокрема продаж дітей та торгівля ними, боргова залежність, а також примусова чи обов'язкова праця, включаючи примусове чи обов'язкове вербування дітей для використання їх у збройних конфліктах;
- використання, вербування або пропонування дитини для проституції, виробництва порнографічної продукції чи порнографічних вистав;
- використання, вербування або пропонування дитини для незаконної діяльності;
- робота, яка за своїм характером чи умовами, в яких вона виконується, може завдати шкоди фізичному або психічному здоров'ю дитини [1].

Задля ефективності виконання вимог закону, запобігання експлуатації дітей держава встановлює санкцію. Злочини, змістом яких є експлуатація дітей, передбачені ст. 150 Кримінального кодексу України (далі – ККУ), а ст. 43 Конституції України [9] зазначає, що використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних роботах забороняється. За ст. 150 ККУ, експлуатація дитини, яка не досягла віку, необхідного для працевлаштування, шляхом використання її праці карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років [12].

На наш погляд, у чинному національному законодавстві не визначено процедури захисту дітей від експлуатації. Немає процесуального механізму, який би регулював це питання, та чіткого переліку відповідальних органів чи осіб, які несли б такі зобов'язання на законних підставах. Відбувається інфляція норми, адже по суті задекларовані державою права дитини не мають чітко визначеного механізму виконання. Виходячи з об'єктивної реальності, постає питання, чи може сама дитина звертатися за захистом своїх прав? Хто і як саме має починати процес захисту прав дитини? Хоча у ст. 10 Закону України “Про охорону дитинства” [1] зазначено, що дитина має право особисто звернутися до органу опіки та піклування, служби у справах неповнолітніх, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, інших уповноважених органів по захист своїх прав, свобод і законних інтересів. Але скільки дітей знає про подібні інстанції захисту своїх прав і чи наважаться вони особисто заявити про їх порушення? Вважаємо, що це важливе питання в суспільних відносинах, яке потребує розгляду й урегулювання на законодавчому рівні.

Зважаючи на розгляд прав дітей, які беруть участь у кінематографічних зйомках, публічних виступах, пропонуємо перелік умов праці дітей, за яких усіх прав особи буде дотримано й жодним чином не обмежено.

Пропонуємо включити умови щодо праці дітей у систему національного законодавства, зокрема у п. 3 ст. 193 “Норми виробітку для молодих працівників” Кодексу законів про працю України:

“Праця дітей, що беруть участь у творчій діяльності, має відповідати таким вимогам:

1. Участь у культурному і творчому житті – особисте волевиявлення дитини.
2. Заборона діяльності, небезпечної або шкідливої для здоров’я, фізичного, розумового, духовного, морального та соціального розвитку, яка перешкоджає здобуванню освіти або здатності сприймати те, що викладається в школі.
3. Обмеження тривалості робочого дня і робочого тижня, заборона понаднормової роботи, достатній час для освіти й відпочинку протягом дня.
4. Заборона праці після півночі; нічний відпочинок має тривати не менше 10 годин.
5. Недопущення до небезпечних робіт, зокрема до вистав у цирках, вар’єте і кабаре.
6. Підтримання задовільних норм у галузі техніки безпеки, гігієни праці.
7. Установлення суворих гарантій для охорони здоров’я, фізичного та морального розвитку дітей”.

Для узгодженості національного законодавства пропонуємо внести вищезазначені умови також до ст. 21 “Дитина і праця” Закону України “Про охорону дитинства”.

Висновки. Об’єктивна реальність зумовлює необхідність законодавчої регламентації праці дітей-зірок. На нашу думку, реалізація запропонованих умов – ефективний засіб гарантування прав дитини, зокрема права на участь у культурному житті, права на захист від економічної експлуатації. Для введення в дію чіткого механізму захисту прав дітей-зірок ці умови необхідно включити до п. 3 ст. 193 Кодексу законів про працю України, а також до ст. 21 Закону України “Про охорону дитинства”.

Література

1. Про охорону дитинства : Закон України // Офіційний вісник України. – 2001. – № 22. – Ст. 981.
2. Лисенко І. Кримінально-правовий захист дітей від експлуатації // Право України. – 2002. – № 4. – С. 65–69.
3. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 р. // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 1990. – № 1. – С. 205.
4. Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці від 17.06.1999 р. № 182 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_166.
5. Конвенція про мінімальний вік для прийому на роботу від 26.06.1973 р. № 138 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_054.
6. Рекомендація щодо мінімального віку для прийому на роботу від 06.06.1973 р. № 146 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ilo.org.ua/my_page/Recommendations.aspx.
7. Рекомендація МОП щодо заборони та негайних дій з ліквідації найгірших форм дитячої праці від 17.06.1999 р. № 190 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_119.
8. Конвенція про вік приймання дітей на непромислові роботи від 30.04.1932 р. № 33 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_084.
9. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
10. Про охорону праці : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 49. – Ст. 668.
11. Кодекс законів про працю України 10.12.1971 р. № 322-VIII // Відомості Верховної Ради УРСР від 17.12.1971 р. – Додаток до № 50.
12. Кримінальний кодекс України : Закон України // Офіційний вісник України. – 2001. – № 21. – Ст. 920.